

סוד האומץ

לורד מורן

הולדת הפחד

הרופא משתדל לאבחן את המחלה המסוכנת בשלב מוקדם ככל האפשר של מהלכה, למען יוכל לשים לה קץ. הוא הדין בחייל, החייב לטפל בחולי הנורא של הפחד. ב"פחד" אין כוונתי למצב של חשש העלול להשתלט על כל אחד בעת שהוא נתקל פעם ראשונה בסכנה, ואשר אינו יותר מאשר דאגה טבעית לאופן עמידתו שלו במבחן המלחמה. הסיפורת והרשומות האישיות של מלחמות העבר ליקטו רשימה של תחושות בלתי-נעימות שמבקשים מאתנו להאמין, כי הן תוקפות חייל בעת שהוא נתקל באש פעם ראשונה, ואשר הוא נפטר מהן ומשאירן מאחוריו ככל שנעשה המצב מוכר יותר. על אותות פחד אלה — הפה היבש וכל השאר — לא ידוע לי דבר.

אפילו כאשר הוכרתי לאלץ עצמי לעשות דברים, לא היו אותות אלה בנמצא. כשהופגזתי בפעם הראשונה לא נתבלבלתי. אחר שסיימתי את שליחת הפצועים אכלתי בשקיקה יתרה ואני זוכר כי נמלאתי מוסר-כליות על שהייתי מסוגל להיות כה קשוח. אפשר שהפצועים סיפקו לי משהו לעשותו, משהו לחשוב עליו. ובכל זאת, יכול אני לזכור כל פרט מבלי לפתוח את יומני. שבועות רבים לאחר מכן, בעת שישבנו באותן חפרות, אי-אפשר היה לצאת את החווה שבה התמקמה מפקדת-הגדוד בלא לחלוף על פני שלושה

צלבי-עץ, במקום בו אפשר היה לכרות את הקברים לאור היום, מעבר לחוג ראייתם של ה"בושים". כל צלב נשא את התאריך 20 בדצמבר, 1914. באותו תאריך רשמתי ביומני את הדברים הבאים על הפחד: אין זה דבר רגיל באזור זה להיות מופגז מחוץ לקו, ואנו חיים על פני האדמה, בחווה היושבת על גבעה קטנה, שממנה אנו יכולים לראות את החפרות הגרמניות ולהיראות מהן. הבוקר החלו ה"בושים" להפיגז את החווה, הינחתי את עתוני ויצאתי לטפל בחולים, רובם חולי-רגליים בשל הרטיבות בחפרות, ומשום כך היה זה עניין ממושך להוציאם מן האסס. הולכתי אותם מהר ככל שיכולתי אל מין מרתף, שרק כמטר מגובהו היה מתחת לפני האדמה. שם ישבנו על גבי קש, מאזינים לקול לבנים ורעפים נופלים כל אימת שפגעו פגז במבנים. הדיבורים פסקו, ובאור העומס דומה היה כי אותן דמויות אפלות אך זה נעורו משנתן והן מקשיבות וממתינות למשהו העומד לקרות. פגז התפוצץ, ככל הנראה במבוא, ועוד אחד בדיוק מחוץ לשבכה שבעדה חדר האור המעט לתוך המרתף. ואז הבהיק אור, נשמע רעש פתאומי מחריד, עלה עשן רב, ושוב נשתררה אפלה. אפשר שעמדנו להיקבר — ואז נתחדשה התנועה כאשר קפצו אחדים על רגליהם והסתערו אל המדרגות. העשן נתפוגג. מרבית האנשים עדיין קרסו על הרצפה וחייכו לעומתי באורח ידידותי, אבהי, ומעודד כלשהו. אולם טיפוס אומלל אחד, פניו לבנות ופיקת-גרון גדולה בולטת לו מצווארו הכחוש, עמד מהוסס באמצע המרתף, חוזר ובוזע רוקו. "חייך קצת, בן-אדם, כי עוד מעט תמות", אמר ברנש בעל-גוף

* "בוש" — כינוי מקובל לחייל גרמני בימי מלחמת העולם הראשונה.

מתוך "סוד האומץ" מאת לורד מורן, "מערכות" תש"ל.

בהטילו לעברו סיגוריה. בקיר המרתף ניבעה חור שבעדו חדר הפגז, ודרכו נראתה פיסת שמיים אפורים. באיוולתי ציפיתי לפגז נוסף שיחדור באותו מקום, ורציני לזוז אל מחוץ לקו השיתווה החור. היתה לי הרגשה שה"בוש" יכול לראות חור זה והוא עוקב דרכו אחר אות חיים כלשהו.

"אם מישהו לא יטפל ברגלי אמות משפך-דם, אדוני". הדם פרץ אל פני. הבטתי מהר סביבי. סמית, הטבח, ואחד מן הקשרים, כרעו כבתפילה, ראשם מונח על הקש, ואילו קשר אחר היה מכוונס בעצמו כבשינה. חשבתי שהם נתהממו, אבל הם היו הרוגים. בצדם שכב הסמל התורן, רגלו מחוצה, וירכו השרירית הגדולה נראתה כאילו נבקעה לשתיים על גבי ברכו של מישהו. היו פצועים נוספים, ועתה, משהיה לי מה לעשות, שכחתי כליל את הפגזים ולא שמתי לב כי ההפגזה פסקה.

השליש צעק מטה מן הדלת הפתוחה: "הכל בסדר, דוק!" ומבלי להמתין למענה הוסיף: "האם סמית שם? אמור לו שאנו נאכל צהריים כשתהיה הארוחה מוכנה. התחל לזוז". סיים באי-סבלנות. בעת שאכלנו הם שוחחו על ציד. את ההפגזה הם לא הזכירו אף לא פעם אחת. אולם כאשר הייתי אני אומר משהו, האזינו לי תוך התעניינות ידידותית שלא הבחנתי בה קודם. ולמרות שלוש ההרוגים, לא יכולתי שלא לחוש שמחה על שעתה חלף הכל. היה זה כאילו השגתי משהו, אף שלא עשיתי דבר.

כאשר כותב אני על הולדת הפחד, מתכוון אני למשהו מושרש יותר, שדבר אין לו עם שלב ההתבהלות של הטירון, אשר אינו יודע אם ינהג באורח גרוע או כהלכה; משהו הנוול מתוך הזמן והמצוקה, ואשר עליו חייב החייל להשגיח לבל יתחיל להשפיע על מעשיו. הוא מופיע רק אצל חיילים שנתבהלו על-ידי חודשים רבים של מלחמה; אם הטבילה הראשונה אינה באה בקרב או בהפגזה עזה, אפשר שיחלפו חודשים רבים לפני שימצא החייל הרגיל את עצמו נתון במשבר כל-שהו. תגלית הסכנה אינה מתרחשת אצלו מיידי. תכור פות אין היא באה אלא מקץ זמן רב. תחילה יש לו הרגשה מוזרה של חסינות — זוהי צורה של אנוכיות — ואז מסתבר לו פתאום, כי אין הוא צופה אלא חל-קיק של המטרה, וכי אם תהיינה אבדות הוא עלול להיות אחת מהן.

מבחינה זאת מוצא אני את הפחד נזכר ביומני רק פעם אחת לפני אביב 1915, ובאותו מקרה רק באופן שיכולים אנו לתארו כדומה להתקף-עווית הפוגע באדם המהלך ברחוב, משהו מוזר שאינו חלק של חיינו. אולם ככל שנתמשכה המלחמה, והפחד שוב לא היה יותר אורח מקרי ויוצא-דופן, אלא תושב קבוע בקרבנו, החילותי מגבש הרגל לצפות ולאבחן אותות שחיקה והתשה, למען אפשר יהיה להוציא חייל לנו-פש בטרם יישבר.

בארמאנטייה היה סמל בעל-גוף ומתולתל-שיער, פנים אדמדמות וחיוך נרחב, שנראה אדיש ביותר למלחמה, אם אפשר לנו לכנות את החורף הראשון באותו איזור כמלחמה. איש זה הוא שפיקד באמת על הפלוגה באר-תם ימים. מאוחר יותר, בבליטת איפר, היה מגיש מדי יום ביומו את רשימת הפצועים בפלוגתו לידי הקצין

שלו. הוא ודאי ידע את מאזן הסיכויים של כל איש, אולם הוא מעולם לא הגיע כדי יישום ידיעה זאת לגבי עצמו. היא הותירה אותו בלתי-רגיש. הוא היה כה קר-מזג בסירורים, עד שהאנשים אהבו לצאת אתו. שום בשורות-מוות וסכנה לא הגיעו אליו בעת מבצעים אלה, שכן הוא היה חרש ולא יכול לשמוע כדורים או קולות אחרים כלשהם, המעוררים את מוחם של האנשים לפעול לרועץ להם.

הכל דיברו בו טובות, ובמערכת סום הוענקה לו "מדלית ההתנהגות המצוינת". ואז, בווימי, התרחש לפתע משהו. באותו איזור שרר שקט, וההפגזות היו מעטות — הופגזנו בפצצות מרגמה שהיו יוצרות מכ-תשים גדולים, אך גרמו רק נזק מועט. הן שוגרו מעם החפרות הגרמניות; אפשר היה לראותן קרבות ובאות, והיה זה כמו לחכות לנחיתת כדור מגבוה במגרש-משחקים גדול. החיילים היו עוקבים אחריהן במבט וכאשר ראו היכן הן עומדות לנחות היו מספיק קים למצוא מחסה מאחורי המעקל הקרוב. אותו סמל התרגל אף הוא לעקוב אחר הפצצות, ונראה היה כי הוא מוקסם על ידן. עד מהרה גיליתי לתדהמתי, כי הן לא השפיעו עליו לטובה. בעמדו במבטים דבקים לעצם השחור הזעיר העף גבוה באויר, הוא התחיל לחשוב. **נסתבר לו, כי הוא נמצא בגדוד זה זמן רב, והוא החל לשקול במחשבתו מה עלה בגורל אלה שיצאו לחזית יחד אתו. הוא היה בר-מזל, אבל האם מזל זה יכול להאריך? שבועיים אחר שעזבנו את וימי הוא בא אלי והתייצב למסדר-חולים. הוא חזר לאנ-גליה. ומוטב שכך; סוף סוף הוא הבין את מלוא מש-מעוטה של המלחמה: בלבי חשתי פליאה על שהחזיק מעמד זמן כה רב. אותם פגזי, "זוטא" שכמעט לא היו אלא בדיחה, השיגו לגביו מה שלא יכלה להשיג מע-רכת-איפר על הפגזותיה הכבדות. למרבה המזל, הוא הלך מאתנו בעוד מועד, ואלה הזוכרים אותו אינם יודעים דבר על החולי האחרון בפשו.**

לפעמים לא היה תפקידי קשה. בראשית המלחמה צורף אל הגדוד צעיר שאך זה סיים את חוק לימודיו, נער נאה-מראה אך נטול קשיחות כלשהי. גם אחיו שירת בגדוד, ואמרו עליו שהוא בחור טוב, וכי אם אחיו דומה לו, הרי הוא תוספת בת-ערך. אולם באיפר החילותי מהרהר האם יאריך אצלנו ימים. כאשר נש-תבש משהו בחדר-האוכל, או כאשר הוא עצמו נתקף זעם, היו עיניו ממצמצות כמו מלאו אבק, וזוית פיו נתעוותה כאילו משך בה מיתר נעלם. זה, קבעתי, טעון פיקוח. ואף על פי כן, הוא עשה את המוטל עליו, והחודשים חלפו בזה אחר זה מבלי שאירע דבר, עד שחששותי נתפוגגו ושככו. אולם אחר מערכת סום נראה לי כי חל בו שינוי. היה זה אחר שמייק כבר נהרג, וכן ג'קי; ופאט, חברו הקרוב לו ביותר, אשר תמיד היה שואל את האנשים היכן יוצאים הם לצוד ציד, נפגע בראשו ביריית-צלף. איש לא נותר לידו, להוציא כמה טוראים בגיל העמידה. כאשר הוא בא אלינו, היה נער חששן ומסוייג, אשר מעולם לא הביע דעה משלו בחדר-

ישנם פרסומים מקצועיים — והם המיעוט — התורמים רעיונות חדשים ומרעננים והגורמים למהפכה במחשבתו ובהשקפותיו של הקורא. אחרים — והם הרוב — אינם אלא חזרה או וריאציה של נושא מוכר וידוע. לעניות דעתי שייך ספרו של לורד מורן „סוד האומץ“ לסוג השני. באומרי זאת אני מתכוון לסיווג בלבד, ואיני אומר בכך שאין בלבי הערכה לספרו של מורן. המדפדף בספר מוצא בו רעיונות, מסקנות ולקחים שרבים מהם — אם כי לא כולם — יכולים היו להיכתב על סמך ניסיון צה"ל — או ניסיונות של צבאות רבים אחרים. הספרות בנושא האדם הלוחם, הן ספרות המחקר והן סיכומי התרשמויות מפי המשתתפים בקרבות, משכנעת יותר ויותר שהמושג בסוגיה זו מרובה מן השונה...

בוודאי אין זה מקרה שהפרק האחרון עוסק במנהיגות. „המנהיגות“ כותב מורן, „היא היכולת לנסח תוכניות טובות והסגולה לשכנע את הזולת לבצען אל מול סכנת המוות“ (עמוד 184). גם בנוסחה זו אין, כמובן, חידוש, אולם היא חשובה נקודת מוצא להבנת החייל הלוחם, המונהג הלוחם — מוצא עצמו לעיתים בסביבה שאינה מבונה*, במצב שמרכיבים רבים בתוכו אינם בשליטתו. במצב זה עלולים לקרות ארועים בלתי-צפויים שיש בהם לסכן את שלומו האישי ואת חייו של הלוחם. תפקידו של המפקד ברגעים אלה הוא מכריע ביותר — אם יצליח לבנות, לארגן ולעצב את הסביבה המיידית, יש סיכוי סביר שפקודיו יתפקדו ביעילות. אם ייכשל במשימה זו — תהיה תגובתם בלתי יעילה עקב חוסר יכולת להשתלט על רגשות טבעיים המתעוררים במצב זה, רגשות שאנו מסכימים אותם במונח פחד.

הקורא ימצא בספר דוגמאות רבות לפעילויות של המפקד העוזרות לבנות את המצב עבור חייליו — כיצד הוא מדווח להם את הידוע לו על המצב בחזית ובזירות אחרות של המלחמה, כיצד הוא מעורר בהם את הגאווה וקושר אותם ליחידה ולקבוצה, כיצד הוא מעסיק אותם ומונע מהם ניוון ושעמום בשעה שאין להם תעסוקה שבמשימה, כיצד הוא מקיים את שהבטיח, כיצד הוא מחלק איתם את חוויות הפחד, ובעיקר — כיצד הוא מראה להם את דרכם בהתנהגותם ובדוגמתו האישית. משימות אלו מוטלות על המפקד הלוחם בכל עת שהוא ממונה על אנשיו. בלוחמה הסטטית, ובכך מטפל ספרנו בעיקר, עלולים אירועים בלתי צפויים לקרות בכל רגע ורגע, וחשיבותו של המפקד בלוחמה זו אינה נופלת במאומה מחשיבותו בלוחמה הדינאמית. המשותף לכל צורות הלחימה הוא בכך שבכולן חייב המפקד היעיל לבנות ולעצב במידת האפשר את סביבתו המיידית של הלוחם. הוא חייב לעזור לו להתגבר על ערפל המלחמה ולסייע לו להשתלט על הפחד, כדי שיוכל לתפקד ביעילות. כאמור, אין בזאת כל חדש, ואין בספר זה כל „סוד“ אולם, חשוב שמפקדים יקלטו מזמן לזמן חוויות של ימים עברו, של מלחמות אחרות ושל זירות רחוקות — כדי להעמיק את התודעה של מה שנראה להם כמוכר וכידוע, וכדי שיהיו בטוחים עוד יותר שהעקרונות שעליהם אומנו הינם נכונים וקיימים. המפקד הנבון ידע ליישם את העיקרון לכל מצב, לכל רגע — ולכל חייל.

* Unstructured.

האוכל. אולם עתה נעשה רגזן בשל כל דבר של מה בכך, ולעתים אף בלא כל סיבה. יום אחד התפרץ: „אל אלוהים, ג'ונסון, האם אינך מסוגל לדבר על משהו חוץ מן המלחמה המחורבנת?“ ומבלי לחכות למענה יצא במרוצה מחדר-האוכל. הוא גם הירבה לשתות ויסקי, יותר מן הראוי לכל אדם. אותה הת-עוותות בפניו — תמיד אותה תנועה זזה — לא פגה עתה אצלו לשעה ארוכה. בתוכו הבשיל והלך משבר. אולם כאשר העלו לפניו הצעה בדבר עבודת מטה, אמר שהמטה יכול ללכת לעזאזל. הוא לא ניאות להק-שיב כאשר הפצרו בו לחזור לאנגליה כחולה. הוא רצה להיות קצין-תחבורה, אחראי לסוסי קו החזית. אולם תפקיד זה לא היה פנוי. אני חזרתי ואמרתי להאנקוק, מפקד הגדוד, כי הוא חייב להוציאו מן הקו לתפקיד כלשהו — כל תפקיד — והוא אמר כי יעיין בכך. אולם הזמן חלף ומאומה לא נעשה. יתכן שהוא חיבב את נוכחותו של הבחור בקרבת המפקדה; הוא היה האחרון לבני סוגו. ואולי לא נמצא בו כוח מס-פיק לדחוק באנשים בעורף למצוא לבחור תפקיד. ואז, יום אחד, נמצא הלה תקוף-עווית. עתה היה מאוחר מדי. הוא היה לנכפה.

עכשיו, כשכל האנשים שבהם טיפלתי נמחו מזיכרוני אחד אחד, מוזר הוא כיצד נחרת מקרה פעוט זה במוחי. תפקידי היה להרחיק בחורים אלה מן החזית בעוד מועד. לא היה בכוחי לעשות כל דבר אחר. היר-הרתי האם נתרשלתי. אותה תקופה הייתי עייף דרך-קבע. החלטתי לעקוב אחר האנשים ביתר קפידה בש-עות הקשות. חשתי, כי אם אנהג כך ודאי יימצא משהו שיתריע על הסכנה.

יש ומקרה הוא שגילה לי מצוקתו של חייל. היה בגדוד בחור שבא אלינו מן המעופפים, שאצלם שי-מש כמשקיף-טיסה קרוב לשנה. הוא היה היצור העליז ביותר והחסר-אחריות ביותר, שכלל הנראה לא הפגין מעודו יחס רציני לשום דבר. אולם לילה אחד בו היינו שותפים למחפורת נתעוררתי על-ידי צעקותיו ויללר-תיו שהשמיע מתוך שינה. אמרתי לעוררו מחלומותיו, אך בעוד ידי מונחת על כתפו, עצרתי בי. הוא לא היה רוצה כי מישו יהיה שותף לסודותיו. מקץ שבוע עדיין היריהרתי מה בידי לעשות, והנה בא המוות בשקט וגאלו. השינה גילתה לי סודו, שאותו הסתיר כל אותם חודשים באיפר, ואיש לא ידעו. הוא ידע פחד, אולם הוא גם ידע שהפחד לעולם לא יוכל לומר לו: „עשה זאת או אחרת“. האימה החוזרת ותוקפת אדם, שהחל מטיל ספק בכוחו להישאר אדון להת-נהגותו, נבלמה אצלו על-ידי הגאווה וההרגל האופיי-ניים לעמו.

לעתים היה אחד מקציני הפלוגה, ותכופות יותר אחד הסמלים, האיש שהבחין ראשון באותות משבר אישי... אולם גם כאשר נתגלו אותות פחד בחייל, לא מן ההכרח היה שמשמעות הדבר תהיה כי יש להיפטר מן הבחור שבו מדובר כמפסולת. יתכן כי לפנינו עננת קיץ, ואילו הסערה רחוקה עד מאד. יום אחד, קרוב

למלאות שנה להצטרפותי לגדוד, בעת הפגזה, גיליתי כי אני רועד. לא הבינותי מייד כי הדבר קשור בפגזים, ומאחר שהיה זה יום צונן מיהרתי ולבשתי את מעילי הצבאי. אולם הרעד לא חלף. נעשיתי מודאג יותר ויותר, והוקל לי משגיליתי כי מצוקתי לא הובחנה עלידי איש. ימים רבים קינן בלבי פחד, שמא אעשה משהו אוילי ברגע קשה. חלפו שבועות, ואני כבר הייתי סבור שהעניין נשתכח ממני כליל, עד שיום אחד, בעת הפגזה בחפרות, הבחנתי כי לוח-הירי מתנועע, ובהביי טי מעלה ראיתי אחד מן הסמלים עומד במרחק מט-רים אחרים ומרעיד כקנה ברוח. אולם באותה שעה רוח לא נשבה. צמרמורת זאת אינה מלמדת דבר. ללא הרף הייתי בוחן את אופיים של האנשים, אולם משימה זאת היתה כרוכה בקשיים. אירע שהבחנתי באות מסויים שהיה כרוך בפחד, ואף על פי כן לא הדאיגני הדבר. בראשית 1916 כתבתי מלים אלה במאסין:

בזמן ההפגזה נראה ג'ק ממש כילד, שבהתחילו לחלות הוא נתקף צמרמורות, ובכנות הגלויה ביותר יגיד לך שהוא פשוט מאובן בגלל העסק. אולם אני איני מודאג ביותר לגביו, שכן בהפסקות פועל מוחו כהלכה. הוא מהרהר יתר על המידה במה שעבר ובמה שעלול לבוא. הוא פשוט ממצה מן החיים כל שהוא יכול. כל עוד מצב זה יימשך הוא לא יישר, תהא מידת חרדתו אשר תהיה.

ההצבעה על אותות הפחד אינה הכל. עלינו לשקול את משמעויותיהם הפנימיות.

ובכל זאת, ישנם אותות של התמוטטות אישית הדר-מים לפנסים אדומים בצדי דרכים. משובשות, ועל אלה שומה עלינו לתת את דעתנו. דאגתי היתה מתעוררת כאשר אורח-דיבורו של אדם היה מתחיל להסגירו; כאשר היה מרבה להג על מה שעשו ה"בושים" בקטע החדש שהגדוד ירד להחזיק בו, או על איזה גז חדש. תמיד היה זה על משהו העומד להתרחש. הברנש האומלל ודאי ידע כי הסועדים לידו בחדר-האוכל לקצינים היו גוזרים עליו שתיקה אילו יכלו, אולם הוא היה כמונע עלידי כוח פנימי כלשהו, הכופה עליו ללהג עד אין קץ על כל שואה שאפשר להעלות בדעת כי תתרחש. היה זה כמו בא לידי הסכם עם השטן, כי אם יעלה בידו לעשות את כל זולתו מרבי-להג כמותו, יינתנו לו חיינו מתנה. האיש היה גדוש פחדים; המוות בא עליו יום יום במאה צורה ואופן. זה היה הפחד באיבו. וזה היה אות מבשר-רעות, שכן כאשר דיבר חייל כך, פירוש הדבר כי כבודו העצמי נעלם והולך, והמערכה שלו כבר היתה אבודה-למחצה. מעתה היה זה רק עניין של זמן. איש כזה לא היטיב עם הגדוד, שכן התופעה מדבקת. תמיד שמחתי לשל-חו מעלינו.

אולם לעתים דחף צל-פחד את החיילים הישר בכיוון ההפוך, אלי תעוזה חסרת זהירות. ואף על פי כן, היתה לתעוזה זו משמעות שונה אצל אנשים שונים. לעתים היה זה רק מעשה שבמשמעת פנימית, שבאמצעותו

קיוה חייל בעל נפש רגישה לאלף את עצמו או לבחון את שליטת-העצמית. לנו לא היה צורך לטרוח ולטפל באיש כזה. חזקה עליו שישליך מעליו את הדיבוק בטרם יטרוף זה אותו. הוא יזכה בניצחון מוחלט; כבודו העצמי אינו פגום.

בארמאנטייה, בחלקה הראשון של שנת 1915, הת-גוררו קציני פלוגה ג' בשרידיה של חווה שנעשתה לחלק מקו החזית. כאשר הפגזו ה"בושים" את החווה — וזאת עשו כפעם בפעם — היה בארטי פרייס נוהג לעמוד על המדרגות, בגובה ניכר מעל פני החפרה, שעה שהלבנים נפלו סביבו. בידיים תחובות בכיסי מעילו נראה היה בדיוק כאיכר שיצא מביתו לעת ערב, כדי להתבונן ולברר מה יהיה מזג-האוויר למחרת. ואיש זה עצמו התוודה לפני, כי נדרשה לו, בזמנו, שנה תמימה כדי להתגבר על אימי המלחמה בדרום-אפרי-קה. זו היתה הדרך שבה אמר לשכנע את עצמו, כי הוא יעמוד במילוי חובתו.

אולם, לתעוזה פזיזה אצל האדם הלא-רגיש היה סוף אחר. כאשר החל מתגרה בגורל, או כאשר, בלשון החיילים, "הוא תמיד חיפש זאת", היה זה אות כי הוא שרוי במשבר. זו היתה דרכו הבוטה להגיד לנו, כי אף הוא מתחיל להבין את משמעות המלחמה; כי אף הוא יפול עד מהרה.

והיה השינוי באורח התנהגותו של החייל. היל, שפיקד על הגדוד בסוס, סיפר לי באחרונה כי ימים רבים אחר צאתנו מן המערכה, היתה נטייתי לרגוז על-נקלה לטורח, אף כי לי אין היא זכורה כלל. אולם בהביטי לאחור אני מבין, כי משהו אירע לי אז, וכי מאז ואילך שוב לא הייתי בדיוק אותו אדם.

אותותיו הראשונים של מאמץ-יתר אינם מתאבחים של בנרור רב יותר מאשר בחיל-האוויר המלכותי של ימינו... ככל שמקדימים באבחנת מצוקתו של טייס, כן רב הסיכוי שבסופו של דבר הוא ישוב לטוס כטייס-קרב. אסור כי בבוא המועד להעניק לו נופש, כבר ייראו בטייס אותות עייפות כלשהי. עליו לחוש כי פוגעים בו כאשר אין מרשים לו פתאום לטוס...

בחציה-השעה הראשונה מייד לאחר הנחיתה, במיוחד אחר טיסה שהיתה גדושה אירועים, אנו יכולים ללמוד הרבה על טיבו של טייס לאור התנהגותו ואופן דיווחו; אנו עשויים לדמות כי הוא נשחק לגמרי, אולם אם יותן לו לנוח הוא יחזור לאיתנו. כאשר טייס אינו עומד יפה במאמץ, הוא עלול לגלות זאת באורח גופני. עיניו, במיוחד, מסגירות אותו תכופות, והוא הדין באורח-התנהגותו, בתנועות ידיו. כן על-לי לים לבוא שינויים באופן טיסתו, שהוא אינדיבידואלי כחתימת-ידו. מפקד טייסת-קרב מבחין כי טייס טס גבוה יותר, כי שוב אין בו רוח תוקפנית. הוא נלהב יותר מדי או פחות מדי. בבלי דעת, הוא נתון כל כך לבעיית בטיחותו האישית, עד שהוא מאבד את כושר הריכוז ושוב אינו שומר על המבנה תחת אש או במזג-אוויר גרוע, או ממשך לטוס מבלי להשמיד את יריבו. שוב אין הוא רוצה לטוס, אף שהוא עדיין ימריא.

לא מדגוע, לא רגע שלווה

חומר-הנפץ המרסק קבע את הפחד במסגרת חדשה. אולם ביסודו היתה משמעותו בכך שהוא פגע באנשים סבילים. מאז אמצאת נשק הירי, הרחיק המדע את הצבאות הלוחמים זה מזה יותר ויותר, וכבר במלחמה בנפוליון, גילה רופא צבאי ששירת בחילו של ואלנינג-טון בספרד כי כמעט לא היו במלחמה זו פצועי כידור נים. קרב פנים-אל-פנים נעלם והולך מן המלחמה, ואפילו חיילים ותיקים לא חשו מעודם מגע פלדה קרה, שהוא הדבר אשר הביא את המוות בימי קדם. פעם אחת, כאשר קרב כידון כדי סנטימטרים אחדים מבטני, נבהלתי יותר מאשר מכל פגז, אולם הדבר לא הותיר בי כל משקע. הוא נשכח ממני, וידעתי כי שוב לא יקרה שנית.

הפחד לובש צורות חדשות, אולם בעבר הוא היה תוקף חיילים פתאום ונעלם. ההבדל הממשי בין מלחמת 1914 למלחמות ימים-עברו היה בהיעדר הפוגה קצרה, שבה יכולים חיילים הבטוחים לשעה בחייהם, לנוח ולאגור כוח. הדבר נסתיים, באורח בלתי-נמנע, בהתמוטטותם של אנשים שאחרת היו עומדים בהצטיינות במבחנו של כל יום לחימה בודד. רבים גם נשברו כליל, ושוב לא יכלו לחזור לאיתנם. לא היה מרגוע, לא רגע שלווה. כפעם בפעם הובהר הדבר בעליל. קצין הרפואה של גדוד „דורהאם“, גבר הגון וגוף, שיצא ללא שרטת מקרבות הוג באוגוסט 1915, עמד ביער שלפני פופארינג, מהלך קילומטרים מן הקו, נהנה משלוותו השקטה של ערב קיץ, ולפתע הותז ראשו מעליו על-ידי פגז תועה. זה היה הפגז היחיד, ככל שיכול אני להיזכר, אשר נחת באותם יערות בזמננו. היה עוד בחור ברגימנט, אחרון ששרד מבין ארבעה אחים שכולם שירתו כחיילים בחזית, ואשר נמצא לו תפקיד בטוח כשרת של קצין-התחבורה. הכל חשו, כי משפחתו כבר נתנה את חלקה, ורצו כי הוא יצא מן המלחמה בשלום. כאשר יצא מפקדו לחופשה, צורף הלה לזמן-מה למפקדה, למילוי תפקידים שונים ולהביא תועלת כלשהי. בוקר אחד, כמעט בטרם הספיק לצאת מתוך הצריף אחר-שהביא לי מים, נשמע קול שריקה — יכולת לשמוע את זה בא עוד לפני ההתפוצצות — ומטר אדמה ניתך על הצריף. הבטתי החוצה. הברנש נפגע ישירות, ולמעלה, גבוה בשמים, גווע והלך קול השריקה. זו היתה הפעם הראשונה שהופץ צצנו — פצצה אחת יחידה, הרחק מן הקו, בסמוך לפופארינג. החיילים אמרו שזה לא יכול להיות דבר שבמקרה.

שתי אבדות אלה נחרתו במוחי יותר מכל דבר אחר שאירע בחפרות. יומם ולילה, בחפרות או במגורים, ויהיה מאזן הסיכויים כאשר יהיה, מעולם לא היה לך שבריר-רגע של ביטחון מלא. וכך, ככל שנתמשכה המלחמה, ככל שנתבלטו השחיקה וההתשה של חיי החפרות, נטינו להעריך פחות את המעשה הראוותני המבוצע לאלתר, ולהעריך יותר את שוויו של חייל המוכן לעמוד במאמץ עד הסוף.

על חייל זה העיק תכופות לחץ כבד, וההשפעה המחלימה של הנופש קיימה את יציבותו. כאשר יכול החייל לצפות לחופשה קרבה ובאה, מתחזקת רוחו, שכן יש לו תקווה בלבו, ותקווה היא החומר המשמר הטוב ביותר במלחמה. בשפה הגאלית „תקווה“ ו„אור-מץ-לב“ הם אותה מלה. הגרמנים מכירים בצורך שבהפסקה. בקיץ 1940, אחרי המתקפה המערבית נגד צרפת, נשלחו חזרה ארבעים דיביזיות לגרמניה. אפילו במלחמת העולם הראשונה ניתנו לחיילים ותיקים אחדים שעמדו בתקופה ארוכה של לוחמת חפרות חופשות בנות חודש ועתה, במלחמת העולם השנייה, נהוגה הגבלה על המאמץ הנדרש מטייסים. בפיקוד המפציצים מעניקים שישה חודשי נופש לטייס אחר עשרים וחמש או שלושים טיסות הפצצה מעל שטח האויב. באופן זה נראית באופן נקודה המעוררת תקווה.

קביעתה של נקודה כזאת ומתן פקודה לטייס לנפוש ברגע מסויים, בניגוד לדעתו, לא זכו בהסכמה כללית. שתי אסכולות הן: יש קצינים בכירים הסבורים, כי אם אין קובעים סייג לנדרש מן הטייס, חזקה שתתעורר אצלו גישה פאטאליסטית. זה יהיה שלב קצר. עד מהרה יעשה הטייס הרפתקני — ואז יתרחשו אסונות. קצינים אחרים, שניסיונם אינו קטן מזה של הראשונים, מפקקים במאמצים להטליא אנשים שהחלו נפרמים. הם מקשים, האם יוכל טייס המתבלה במידה חמורה לטוס שנית. הם רוטנים, כי מבין אלה שהוענק להם נופש, חזרו רק מעטים לתפקידי טיסה; האחד רים נישאו, או צורפו לצוותי-הקרקע, או הסכימו לדחיית עליה-בדרגה, שהיתה מגיעה להם אילו חזרו לטיס. מכל מקום, ברי כי טייס שאינו טס מאבד חיש מהר את כושרו. הוא מתחיל לחשוב על תפקיד קרקע ולהרהר מה טובים הם החיים. לתוך מחשבותיו כבר חדרה מחשבה על אפשרות אחרת וכאשר מביט קצין (המשך בעמ' 44)

